

TÜRKÇE DEYİMLERDE KÜLTÜREL KODLAR THE CULTURAL CODES IN TURKISH IDIOMS

Hanife YAMAN

Lecturer Dr, Tokat
Gaziosmanpaşa University,
Faculty of Science and Letters,
Department of Turkish Language
and Literature, Tokat, Turkey
ORCID: 0000-0003-3082-9912

Sorumlu yazar/ Corresponding author:

Hanife YAMAN
Lecturer Dr, Tokat
Gaziosmanpaşa University,
Faculty of Science and Letters,
Department of Turkish Language
and Literature, Tokat, Turkey
Email: hanife.cicekli@gop.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted:
27.05.2023

Kabul Tarihi/Accepted:
19.06.2023

Anahtar Kelimeler:

Kültürel Kodlar, Deyim,
Kültürdilbilim, Türkçe

Keywords:

Cultural Codes, Idiom, Cultural
Linguistics, Turkish

Kaynak gösterme/Citation:

Yaman, Hanife (2023). "Türkçe
Deyimlerde Kültürel Kodlar".
World Language Studies (WLS),
3 (1): 1-17

Özet

Dil ve kültür öğelerinin etkileşimi çeşitli disiplinler tarafından incelenmiştir. Kültür dilbilim alanı bu etkileşim ile ortaya çıkan dil göstergelerini, kültür olgularını ve bunların anlamlarını ortaya çıkararak incelemektedir. Böylece bir toplumun düşünce dünyası, hayat felsefesi, geçmişi ve kültürü daha net tanımlanmaktadır. Toplumun değer yargılarını, düşüncelerini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini içeren çeşitli kültürel olgular kalıplaşmış dil birimlerine yansımaktadır. V. N. Teliya, kültür kodunu "Kendi öz anlamına ek olarak, bünyesinde çeşitli kültür olgularını bulunduran tüm söz ve söz grupları (1996: 216)" olarak tanımlamaktadır. Toplumun dil dünya görüşünü aktaran kültürel kodları dilin önemli birimlerinden olan deyimlerde kendini göstermektedir. Teliya'nın kültürel kod tasnifinden hareketle Türkçe deyimlerdeki kültürel kodlar şu başlıklarda sıralanmıştır: insan kültür kodları, hayvan kültür kodları, bitki kültür kodları, doğa kültür kodları, ev-eşya kültür kodları, giyim-eşya kültür kodları, gıda (yiyecek/içecek) kültür kodları, yapı (mimari) kültür kodları, manevi kültür kodları, dinî kültür kodları, zaman kültür kodları, uzam kültür kodları, renk kültür kodları, beden kültür kodları ve rakam kültür kodları. Bu çalışmada, Türkçe deyimlerde kültürel kodların belirlenmesi ve deyimlerin kültürdilbilimsel açıdan tasnifinin yapılması amaçlanmaktadır. Kültürel kodlara göre yapılacak olan bu tasnif, bir deneme niteliği taşımaktadır. Tasnifte, her bir kültürel kodu içeren on deyim örneklendirilecektir. Çalışmada incelenecek deyimler, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II* ile TDK'nin genel ağdaki *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* isimli kaynaklardan seçilmiştir. Deyimlere yansımış olan kültürel olgular ve bunların anlamlarının çıkartılmasıyla Türk toplumunun millî değerleri ile düşünce ve kavram dünyası hakkında önemli bilgilerin elde edilmesi hedeflenmiştir.

Abstract

The interaction of language and cultural elements has been studied by various disciplines. The field of cultural linguistics examines the linguistic signs that emerge with this interaction, by revealing the cultural phenomena and their meanings. Thus, the world of society's thought, philosophy of life, history and culture can be recognized more clearly. Various cultural phenomena, including the values, thoughts, beliefs, customs, and traditions of the society, are reflected in stereotypical language units. V. N. Teliya defines cultural codes as "All words and phrases that contain various cultural phenomena in addition to their own meaning (1996, p. 216)". Cultural codes, which convey the language worldview of the society, manifest themselves in idioms, which are important units of language. Based on Teliya's classification, the cultural codes in Turkish idioms are listed under the following headings: human culture codes, animal culture codes, plant culture codes, cultural codes of nature, cultural codes of household-goods, cultural codes of clothing-goods, food (food / drink) culture codes, building (architecture) culture codes, spiritual culture codes, religious culture codes, time culture codes, space culture codes, color culture codes, body culture codes, numerical culture codes. In this study, it is aimed to determine the cultural codes in Turkish idioms and to classify the idioms in terms of cultural linguistics. This classification, which will be made according to cultural codes, is a trial. Ten idioms from each cultural codes will be sampled in the classification. The idioms to be examined in the study were selected from the resources named Ömer Asım Aksoy's *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II* and TDK's *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* in the internet. It is aimed to obtain important information about the national values of the Turkish society and the world of thought and concept by extracting the cultural phenomena reflected in the idioms and their meanings.

GİRİŞ¹

XX. yüzyılın ikinci yarısında Ferdinand de Saussur 'un ortaya attığı yapısalcılık yaklaşımına göre dilin bir dizge olduğu görüşü benimsenmiştir. Bu görüşle birlikte dil ve kültür arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkan konular ve sorunlar göz ardı edilmiştir. XX. yüzyılın sonunda ise dil ve kültür arasındaki ilişki ve bu ilişkinin pek çok y n  üzerine odaklanan kültürdilbilim alanı ortaya çıkmıştır. Wilhelm von Humboldt “*Dil tamamlanmış bir yapıt [ergon] değil, bir etkinliktir [energeia]*” (1949, s. 44) ifadesiyle dil ve kültür etkileşimine dair düşüncelerini ortaya koymuştur. Humboldt’tan sonra bu alana L. Weisgerber, E. Sapir, B. Whorf, G.O. Vinogradov, F. Sharifian gibi dilbilimciler önemli katkılar sağlamıştır. Ancak  zellikle Rus dilbiliminin kültür dil biliminde bir ekol oluşturduğu söylenbilir.

Kültürdilbilim birçok farklı disiplinden (toplumdilbilim, edimbilim, ruh dilbilim, kültürel antropoloji vb.) yararlanır. Bu sebeple, bu alanın tanımlanmasında yaklaşımların çeşitlendiği görülmektedir. V. V. Krasnıh, “Dilde ve söylemde kültürün ortaya çıkışını, yansımasını ve kaydedilmesini inceleyen” (2002, s. 12); Maslova ise “Dilbilim ve k lt rbilimin kesişiminde ortaya çıkan, dilsel boyutta kendisini gösteren halk kültürünün yansımalarını irdeleyen bir bilim dalı” (2004, s. 28) olarak kültür dilbilimi tanımlamaktadır. Özellikle V. N. Teliya’nın benimsediği tanım ise dikkat çekmektedir. Teliya “Kültürdilbilim, budunbilimin, dil-kültür etkileşimini inceleyen, açıklayan alt bölümüdür. Kültürdilbilim, dilin içinde şekil bulan dilin kendi süreci içerisinde ortaya çıkan somut kültür, düşünce yapısı ve bunların karşılıklı devamlılığını incelemeyi amaçlar” (1999, s. 14) diyerek k lt rdilbilime çok yönlü bir bakış açısı getirmektedir. Dili kültürel bir olgu olarak nitelendiren Teliya, bu olguların dil birimlerine nasıl yansıdağı, somutlaştırıldığı ve korunduğu gibi süreçlerin kültürdilbilimsel yaklaşımla ortaya konulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada Teliya deyimleri, “Dil birimlerindeki en açık kültür katmanlarıdır” (2006, s. 782) şeklinde tanımlamakta ve deyimlerin kültürdilbilimsel araştırmalarda önemli materyaller olduğunu ortaya koymaktadır. Kültürdilbilim araştırmalarında deyimler üzerine odaklanan ve bir yaklaşım geliştiren ve *Moskova Kültürdilbilimsel Deyim İnceleme Okulu* adıyla bilinen Teliya ekolü, “Doğrudan dil ve kültürün öznesi üzerinden kültürel anlam edinimine yönelim” (Maslova, 2004, s. 30) düşüncesini benimsemekte ve bu doğrultuda çalışmalar yapmaktadır. Buna göre Teliya,

¹ Bu alışma, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi tarafından 28-29 Nisan, 2023 tarihinde düzenlenen *Uluslararası Dil alışmalarında Yeni Yönelimler Sempozyumu*’nda sözlü olarak sunulan ve  zet metin olarak basılan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş h lidir.

Semantik, Pragmatik ve Kültürdilbilimsel Yaklaşımında Rus Deyimbilimi (1996) ve *Rusça Deyimler Sözlüğü* (2006) adlı çalışmalarında kültürdilbilim alanı ve kültürdilbiliminin dil birimlerinden biri olan deyimlerle ilişkisini detaylı bir şekilde incelemiştir. Toplumların maddi ve manevi kültürünü yansıtan çarpıcı dilsel olgulardan biri olan deyimler, “İnsan ve dünya arasında paralellik gösteren, metaforik, mecazi, çağrışım ve duygu değeri taşıyan bir renkliliği nitelendirmektedir” (Alimjanova, 2016, s. 61). Deyimsel birimlerin, dilin ulusal özelliklerini yansıtması ve toplumların, bu benzersiz özellikleri somutlaştırması gibi önemli işlevleri içermektedir.

Kültür ve dil birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyecek iki kavramdır. Kültür, insan deneyiminin biriktirilmesi, depolanması ve aktarılması açısından toplum hayatında önemli rol oynayan bir kavramdır. Dil ise dünyayı ulusal bir bakış açısıyla kavramsallaştırdığı yani insanların duygularının, düşüncelerinin ve algılarının işaretleyicisi olduğu için sadece bir iletişim aracı olarak kabul edilmemelidir. Bu bağlamda dil, millî kimliğin kültürel bir kodu olarak kabul edilir.

Kültürdilbilimin inceleme alanlarından biri de kültürel kodlar veya kod kültürleridir. Bu kavramla ilgili birçok tanım karşımıza çıkmaktadır. Kültürel etkileşimin bir sonucu olarak karşımıza çıkan kodlar, bağlama bağlı mesajları iletmek için kullanılan ‘gizli kelimeler, semboller veya davranışlar sistemi’(Hyatt ve Simon, 1999, s. 28) olarak tanımlanır.

İnsanoğlunun çevresindeki nesnelere, doğal işlevlerini yerine getirmenin yanı sıra bir gösterge işlevi de kazanarak bazı ek anlamlar taşıyabilir. Nesnelere yüklenen bu ek anlamlar, ulusun kültürünün kodlarını oluşturur. Bu kodları oluşturan birimler ise belirli kültürel anlamlarla donatılmıştır.

Kültürel kodlar, insanoğlunun arketipik temsillerinden gelir. Kültürel kodlar genellikle kültürün “dilinde” sembol ve stereotipler olarak bir rol edinir. Kültürel kodlar, belirli bir grubun veya toplumun üyeleri için özel bir önemi olan sembol ve anlam sistemleridir (Renchin, 2020, s. 39-40). Kültürler arası etkileşimin boyutu ve özelliği gibi durumlarla ilgili değerlendirmelerin doğru yapılabilmesi için kültürel kodların ortaya çıkarılması gerekmektedir. V. N. Teliya’nın “Kendi öz anlamına ek olarak, bünyesinde çeşitli kültür olgularını bulunduran tüm söz ve söz grupları” (1996, s. 216) olarak belirttiği, kültürel kodlar, hâlihazırda kültürel bir anlamla donatılmış olan ve deyim imgesinin kültürel yorumu için ilk malzeme olarak kabul edilen gerçekliklerdir. Kültürel kodları Krasnih, “Etrafımızı çevreleyen dünyayı bölen, kategorize eden, yapılandıran ve değerlendiren bir tür görünmez ağ” (2002, s. 232); Gudkov

“İnsanoğlunun çevresinde bulunan (doğal ya da yapay) herhangi bir nesnenin temel (ilk) anlam fonksiyonunu yerine getirmesi dışında, birtakım ek (ikincil) anlamları da taşıyabilme özelliği gösteren ad ve ad takımları” (2004, s. 39), Paşalıoğlu, “Kültürel kodları her ulusun kendi kültürüne özgün biçimde oluşur ve kültürel anlama sahip kültür dilinin göstergeleri olarak somutlaşır. Dolayısıyla bu göstergeler, dilde kültürel kodlar olarak karşımıza çıkar” (2016, s. 93) şeklinde tanımlamışlardır. Kültürel kodların oluşumunu Saraç ise şu şekilde açıklamaktadır:

“... söz ve söz gruplarında yansıyan, kaydedilen ve kendini gösteren bu algı, düşünce ve bilgiler kültürel ya da sembolik anlamlara dönüşebilmektedir. Buna bağlı olarak arketipler, mitler, semboller, stereotipler, inançlar, basmakalıp halk düşünceleri, gelenek-görenekler, ritüeller gibi değerleri; dil işaretlerinde yansıtan, kaydeden, kodlayan ve onlara simgesel anlamlar kazandırarak birer kültür olgusu olma özelliği kazandıran tüm söz ve söz gruplarına ‘kod kültürleri’ denilmektedir. Kod kültürleri eğretileme (istiare) söz sanatı yardımıyla bir nesnenin benzetme yoluyla başka bir nesnenin yerine kullanılması sonucu oluşmakta ve dilde ifade edilmektedir. Bu sayede, kod kültürleri kendi anlamının dışında birtakım mecazi (sembolik ve kültürleri) anlamlar içermektedirler” (2019, s. 166).

Teliya, kültürel kodların deyimlerde sınıflandırılmasıyla ilgili olarak sayı hususunda bir sınırlama getirmemekte ve sayının kırktan fazla olabileceğini belirtmektedir. Buna göre kültürel kodları, “İnsan (antromorf), hayvan (zoomorf), bitki, doğa, ev-eşya, giyim-eşya, gıda (yiyecek/içecek), yapı (mimari), manevi, dinî, zaman, uzam, renk ve beden” (Teliya, 2006) olmak üzere farklı kategorilerde tasnif eder.

Deyimler, bir milletin maddi-manevi kültür öğelerini içeren ve bunları yansıtan dil birimleri olduğu için, deyimlerde kültürel kod olarak belirlenen unsurların sayısı oldukça fazladır. Buna göre deyimlerde kültürel kodların kategorileri Teliya’nın da belirttiği gibi artırılabilir.

Bu çalışmada, kültür olgularını yansıtan deyimleri belirleyebilmek için Ömer Asım Aksoy’un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II* ile TDK’nin genel ağda yer alan *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* isimli kaynaklar seçilmiş ve bu kaynaklarda yer alan deyimler taranmıştır. Teliya ekolünün yaklaşımıyla kültürdilbilim alanının en önemli terimlerinden biri olan kültürel kodlar hakkında bilgi verilmiş ve Türkçe deyimler kültürel kodlarına göre tasnif edilmiştir. Ancak çalışmanın kapsamı dikkate alınarak incelenecek kategorilerde bir sınırlama yoluna

gidilmiş, Teliya'nın tasnifindeki on beş kültürel kod kategorisi belirlenerek deyimler bu doğrultuda örneklendirilmiştir.

TÜRKÇE DEYİMLERİN KÜLTÜREL KODLARINA GÖRE BİR SINIFLANDIRMA DENEMESİ

1. **İnsan kültür kodları:** (*iç güveysinden hallice* 'şaka 'nasılsın' sorusuna 'eh işte, fena değil' anlamında verilen karşılık.', *ana baba eline bakmak*, 'ana ve babanın verdiği para ile geçinmek.', *damat girmek* 'aileye güveyi olarak katılmak: 'Öyle bir aileye damat girmek isterim.' -H. Taner.', *adam içine çıkmak* 'topluluğa karışmak, insanların bulunduğu yerlere gitmek, eşe dosta gitmek.', *babasının kızı* 'her yönüyle babasına benzeyen kız çocuğu.', *dünür gitmek* 'evlenecek kimse için kız istemeye gitmek: 'Dayısı, amcası dâhil, obadan, oymaktan kimse dünür gitmeye gönüllü değildir.' -T. Buğra.' *ana rahmine düşmek* 'döl yatağında cenin oluşmak: 'Ulan Mustafa, insanoğlu ana rahmine düşer de dokuz ay on gün sonra capcanlı fırlar.' -S. F. Abasıyanık.', *çocuk gibi sevinmek* 'çok sevinmek: 'Güzel sözler duyduğunda çocuk gibi sevinir.' -A. Kabaklı.', *yaşını başını almış (Yaşlı başlı)* 'yaşı oldukça ilerlemiş; olgunlaşmış.' (Aksoy, 1989, s. 1008), *güven vermek* 'güvenilir bir kişi (ya da bir şey) olduğu izlenimi bırakmak.' (Aksoy, 1989, s. 751).
2. **Hayvan kültür kodları:** (*aralarına kara kedi girmek* 'iki dost birbirine güvenmek, iki dostun arasına soğukluk girmek.', *başına devlet (talih) kuşu konmak* 'beklemediği büyük bir nimeti ele geçirmek.', *içine kurt düşmek* 'kendisine zararı dokunacak bir durum meydana geleceğinden kuşkulananmak: 'Kız geçen cuma, pazardan geç geldiğinden beri esasen içine kurt düşmüştü.' -H. E. Adıvar.', *kurt gibi* 'işini bilen, girişken (kimse).', *hâline köpekler bile güler* 'çok kötü bir duruma düşenler için kullanılan bir söz.', *at izi it izine karışmak* 'iyiyi kötüden ayıramayacak kadar bir karışıklık ortaya çıkmak.', *koyun kaval dinler gibi dinlemek* 'hiçbir şey anlamadan dinlemek: 'Kafa göz yara yara Hüsn ü Aşk'ı okuyor, hayranları da koyun kaval dinler gibi dinliyorlardı.' -A. H. Çelebi.', *bir pire için yorgan yakmak, (Pire için yorgan yakmak.)* 'önemsiz bir istek uğruna ya da küçük bir zarardan kurtulmak için çok büyük bir zararı göze almak.' (Aksoy, 1989, s. 580), *aslan yürekli* 'çok yiğit, hiçbir şeyden

korkmayan.’ (Aksoy, 1989, s. 522), *biti kanlanmak* ‘yoksul bir kişinin para kazanıp durumunu düzeltmeye başlaması.’ (Aksoy, 1989, s. 582).

- 3. Bitki kültür kodları:** (*dut yemiş bülbüle dönmek* ‘neşe ve konuşkanlığını yitirmek, susmak: ‘Sabahtan akşama kadar durmadan söyleyen geveze Çalığışu, dut yemiş bülbüle dönmüştü.’ -R. N. Güntekin.’, *ağaç olmak* ‘argo. bir yerde ayakta durarak çokça beklemek: Neredesin yahu, seni bekleye bekleye ağaç olduk.’, *çiçek açmak (vermek)* ‘1) çiçeklenmek: ‘Hiç kurumuş ağaç yeşerir, çiçek açar mı?’ -Ö. Seyfettin. 2) mec. yeniden ortaya çıkmak, görüntü vermek: ‘Her biri bir mazinin çiçek açmasıdır.’ -A. Ş. Hisar.’ *yaprak gibi titremek* ‘aşırı titremek: Bütün vücudu yaprak gibi titriyordu.’, *meyve vermek* ‘1) ürün vermek; 2) mec. bir eser ortaya çıkarmak.’, (*birinin*) *üstüne gül koklamamak* ‘sevdiği birinden başkasını sevmemek.’, *akşam ahıra sabah çayıra* ‘hayatta yiyip içip yatmaktan başka kaygısı olmayanlar için söylenen bir söz.’, (*birine*) *ot yoldurmak* ‘çok zor bir iş gördürmek, çok uğraştırmak.’, *eli armut mu devşiriyor?* ‘O, buna vuruyorsa bunun eli yok mu? Elbette sille, tokatla karşılık verecek.’ (Aksoy, 1989, s. 679), *ne çiçektir biliriz?* ‘işe yaramaz, hatta kötü bir kişi olduğunu biliriz.’ (Aksoy, 1989, s. 882).

- 4. Doğa kültür kodları:** (*şimşekleri üstüne çekmek* ‘sert eleştirilere hedef olmak.’, *yıldızı parlamak* ‘başarı yönünden herkesin dikkatini çekecek bir duruma gelmek, ün kazanmak: ‘Yeni Dâhiliye Nazırı Zati Bey’in yıldızı parladıkça Zaptiye Nazırı Selim Paşa’nın ikbali sönmeye yüz tuttu.’ -H. E. Adıvar.’, *buluttan nem kapmak* ‘en küçük bir şeyden alınmak, çok alingan olmak: ‘Biraz gariptir ki buluttan nem kapan o zamanki sansür bu cinayetler ve tesadüflerden ahkâm çıkararak hafiyelik etmezdi.’ -A. Ş. Hisar. ‘İhtiyatlı ol, bunlar tilkidir, rüzgârdan nem kapar; elden kaçırmayalım.’ -A. İlhan.’, *yağmurdan kaçarken doluya tutulmak* ‘güç bir durumdan kurtulayım derken daha kötüsüyle karşılaşmak.’, *yüzüne tükürseler yağmur yağıyor sanır* ‘çok arsız ve onursuz kimseler için kullanılan bir söz.’, *yağmur yağarken küpünü doldurmak* ‘fırsat varken ondan yararlanıp para veya mal edinmek.’, *rüzgâr ekip fırtına biçmek* ‘yaptığı bir kötülüğün çok daha kötüsü ile karşılaşmak.’, *bir bardak suda fırtına koparmak* ‘önemsiz, küçük bir sorunu büyütme.’, *yıldızı (yıldızları) barışmamak* ‘görüş, duygu ve düşünce bakımından uyuşmamak: ‘Adayı ve adalılarını o kadar sevmeme rağmen bir türlü yıldızım barışmamıştır.’ -B. Felek.’, *havadan sudan (şundan bundan) konuşmak*

'Belli ve önemli bir konu üzerinde değil, rastgele konulardan konuşmak.' (Aksoy, 1989, s. 766)

- 5. Ev-eşya kültür kodları:** (*perde inmek* '1) hlk. gözde katarakt olmak; 2) hlk. gizlemek, örtmek; 3) bir tiyatro oyunu bitmek.', *ne od var ne ocak* 'yoksulluk ve perişanlık içinde' anlamında kullanılan bir söz.', *pireye kızıp yorgan yakmak* 'önemsiz bir durum karşısında kızarak kendisine daha büyük zarar verecek davranışta bulunmak.', *başı yastık yüzü görmemek* 'yatağa yatıp uyumuş olmamak.', *bir (aynı) yastıkta kocamak* 'karı koca birlikte uzun bir ömür sürmek.', *(bir işi) pamuk ipliğiyle bağlamak* 'etkisi az sürecek bir çare ile geçiştirmek.', *(bir işin) ipleri birinin elinde olmak* 'o işi el altından yönetmek.', *halı altına süpürmek* 'çözülmemeyen sorunların görüşülmesini ertelemek, gözden uzak etmek.', *pencere açmak* 'görüş açısı kazandırmak: 'Bir insana bir şey öğrettiğiniz, ona yeni bir pencere açtığınız zamanki o parlayan bakışlar var ya, hocanın en büyük mükâfatı budur.' -H. Taner.' *hasır (minder) altı etmek* '1. Bir işi haksız olarak örtbas edip unutturmaya çalışmak., 2. İşlem görmesi için verilen kâğıdı alıkoyarak işlemi yürütmemek.' (Aksoy, 1989, s. 762), *rafa koymak (kaldırmak) (Bir işi)* 'artık üzerinde uğraşmamak, bir kenara itmek.' (Aksoy, 1989, s. 921).

- 6. Giyim-eşya kültür kodları:** (*bir gömlek fazla eskitmiş olmak* 'birinden daha yaşlı ve daha görmüş geçirmiş olmak.', *gömlek değiştirmek* '1) yılan üst derisini değiştirmek; 2) mec. huy veya düşünce değiştirmek: 'Toplumun gömlek değiştirmesi, siyasal karmaşa elbette onları da etkiliyor.' -S. İleri.', *bulunmaz Hint kumaşı* 'alay çok az bulunduğu ve çok değerli olduğu sanılan şey: 'Nuri'ye gelince bulunmaz bir Hint kumaşı sayılmazdı o da.' -O. Rifat.', *don gömlek kalmak* 'her şeyini kaybetmek.', *dünyadan el etek (elini eteğini) çekmek* 'bir kenara çekilip çevresiyle ilgisini kesmek, toplumun yaşayışına karışmamak, dünya işleriyle ilgilenmez olmak: 'Yedi saatlik evliler, şimdiden mi dünyadan el etek çekiyor?' -N. F. Kısakürek.', *el etek öpmek* '1) bir işi yaptırmak için çok yalvarmak; 2) yaltaklanmak.', *şapka çıkarmak* 'bir söz veya durum karşısında söyleyecek sözü kalmamak ve takdir etmek.', *sağlam pabuç (ayakkabı) değil* 'bir kimsenin güvenilmez olduğunu belirten bir söz: 'Nasıl aldattı beni meğer sağlam ayakkabı değilmiş.' -P. Safa.', *külahıma anlat (onu benim külahıma anlat)* 'söylediklerine hiç inanmıyorum.' (Aksoy, 1989, s. 859), *astarı yüzünden pahalı olmak* 'bir şeyin ayrıntısına harcanan paranın aslı için ödenen parayı aşması.' (Aksoy, 1989, s. 522).

- 7. Gıda (yiyecek/içecek) kültür kodları:** *ipe un sermek* ‘geçersiz birtakım nedenler ileri sürerek istenilen işi yapmaktan kaçınmak.’, *aklını peynir ekmekle yemek* ‘alay akılsızca ve düşüncesizce davranışta bulunmak.’, *(bir şeye) tuz biber ekmek* ‘üzüntüyü, kusuru artıracak durum yaratmak.’, *şekerleme yapmak* ‘kısa bir süre uyumak, kestirmek.’, *ağzından bal damlamak (akmak)* ‘çok tatlı konuşmak: ‘Öyle zekiler vardır, konuştular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın.’ -A. İlhan.’, *bal dök de yala* ‘bir yerin çok temiz olduğunu anlatan bir söz: ‘Nuri, şöyle böyle ama teyzen çok temiz bir kadına benziyor. Evin her tarafına bal dök de yala.’ -H. R. Gürpınar.’, *çorbada tuzu (maydanozu) bulunmak* ‘bir iş veya görevde az da olsa emeği geçmiş olmak.’, *ağzı süt kokmak* ‘çok genç ve toy olmak: ‘Yazmaya başladığım günden bu yana ağzı süt kokan bir yazar olmaktan korkmuşumdur.’ -T. Uyar.’, *ununu elemiş, eleğini asmış*, (Okunu atmış, yayını asmış. (Aksoy, 1989, s. 984), *yağcılık etmek, (Yağ çekmek) (Birine)* ‘(Birini) dalkavukça övmek.’ (Aksoy, 1989, s. 999).
- 8. Yapı (mimari) kültür kodları:** *(kirişi kırmak* ‘argo bulunduğu yerden ayrılmak, kaçıp gitmek: ‘Ama şimdi derhâl giyineceksiniz ve kirişi kıracaksınız.’ -S. F. Abasıyanık.’, *ağlama duvarına dönmek* ‘herkesin şikâyetini, derdini dinler duruma gelmek’, *surat mahkeme duvarı* ‘1) asık suratlı, kimseye gülmeyen, suskun duran; 2) utanmaz, sıkılmaz: ‘Onda surat mahkeme duvarı, tükürsem yağmur yağıyor sanacak.’ -R. N. Güntekin.’, *aklının bir köşesine yazmak* ‘ileride hatırlamak üzere belleğine almak.’ (*bir yeri*) *ahura çevirmek* ‘pis, bakımsız, dağınık, harap, gürültülü duruma getirmek.’, *açık kapı bırakmak* ‘gereğinde, bir konuya yeniden dönebilme imkânı bırakmak, kesip atmamak.’, *(birinin) kapısını aşındırmak* ‘yanına çok sık gitmek: ‘Sabahtan akşama kadar belki kapısını aşındıranlar elli altmışı bulur.’ -E. İ. Benice.’, *kuyusunu kazmak (Birinin)* ‘bir kişiyi felakete sürükleyecek tuzak kurmak.’ (Aksoy, 1989, s. 858), *taşı gediğine koymak* ‘söylemek istediği şeyi, en uygun zamanı bekleyip tam sırasında söylemek.’ (Aksoy, 1989, s. 967), *tahtalı köy* ‘mezarlık.’ (Aksoy, 1989, s. 965).
- 9. Manevi kültür kodları:** *(inanca vermek* ‘güvence vermek.’, *inanılır gibi (şey) değil* ‘çok şaşırılan, hayret edilen veya hayranlık duyulan bir olayla karşılaşıldığında söylenen bir söz: ‘O şaşırtıcı yükselişten sonra düştüğü bu durum inanılır şey değil.’ -C. Külebi.’, *(bir şeye şu veya bu) nazarıyla bakmak* ‘ona öyle imiş gibi, o gözle bakmak: Ona düşman nazarıyla bakıyor.’, *nazar değmek* ‘göz değmek: ‘Oğluna nazar değecek diye ödü patlar, kaplumbağanın yumurtasına yaptığı gibi bir an bile gözünü ayırmak

istemezdi ondan.' -E. Şafak.', *atma Recep, din kardeşiyiz* 'argo 'söylediklerin hep yalan, abartma ancak biz bunun farkındayız' anlamında kullanılan bir söz.', *dinden imandan çıkmak* 'kendini kontrol edemeyecek kadar çok öfkelenmek, çok sinirlenmek.', *dini imanı para* 'tek düşüncesi para olan kimseler için kullanılan bir söz.', *Tanrı yarattı dememek* 'Allah yarattı dememek.', *mezhebi meşrebine uymamak* 'davranışları, inanmış görüldüğü şeylere, ileri sürdüğü düşüncelere ters düşmek.' (Aksoy, 1989, s. 875), *maneviyatı bozulmak* 'içine korku düşmek, yürekliliği sarsılmak.' (Aksoy, 1989, s. 869).

10. Dinî kültür kodları: *bayram etmek (yapmak)* 'çok sevinmek: 'Sabaha kadar tepindiler. Bayram ediyorlar.' -N. F. Kısakürek.', *abdestinde namazında olmak* 'dindar olmak.', *namazında niyazında* 'İslam dininin gerekliliklerini tam anlamıyla yapan: 'Bunlar namazında niyazında iki temiz gardıyandı.' -N. F. Kısakürek.', *tövbesini bozmak* 'tövbe ettiği herhangi bir işe, duruma yeniden dönmek.', *besmele çekmek* 'bir işe başlarken 'Bismillahirrahmanirrahim' sözünü söylemek: 'Üç dört kişi birden besmele çekmişlerdi ve hepsi birden okumaya başlamışlardı.' -M. Ş. Esendal.', *(birinin) günahına girmek (günahını almak)* '1) birisi için haksız olarak kötü düşünmek, kuşkulamak: 'Ne yazık, günahına girdim bu halkın demin / Zehir nefesleri var bu seslerde matem'-F. N. Çamlıbel. 2) iftira etmek.', *kızılca kıyamet kopmak* 'kavga, gürültü olmak: 'Bunlardan herhangi birisinin hizmetine girse kızılca kıyamet asıl o zaman kopar.' -Y. K. Beyatlı.', *Arafat'ta soyulmuş hacıya dönmek* 'her şeyini kaybedip çırılçıplak ya da çaresiz kalmak.' (Aksoy, 1989, s. 525), *Bektaşî sırrı* 'çok gizli tutulan, kimsenin öğrenemediği sır.' (Aksoy, 1989, s. 563), *Nuh Nebi'den (Hazreti Nuhtan) kalma* 'çok eski, modası çoktan geçmiş (bina, eşya)' (Aksoy, 1989, s. 889).

11. Zaman kültür kodları: *(gece gündüz (dememek))* '1) vaktin uygun olup olmadığına bakmamak, vakit seçmemek; 2) bir işi sürekli olarak, ara vermeksizin yapmak: 'Gece gündüz demez ha bire okurlardı. Sonra başlarlardı yazmaya.' -A. Ümit.', *felekten bir gün (gece) çalmak* 'güzel bir gün veya gece geçirmek.', *nerede akşam, orada sabah* 'bir kimsenin gece kalacak belli bir yeri olmadığını, rastgele bir yerde kalabileceğini anlatan bir söz.', *akşama kalmak* 'iş gecikmek, bitmemek.', *az günün adamı olmamak* 'çok yaşamış, çok görmüş bulunmak.', *bugün git, yarın gel* 'bir iş yapılmak istenmediğinde baştan savmak için kullanılan bir söz.', *zaman ile yarışmak* 'hızlı hareket etmek.', *geçmişini kurcalamak* 'geçmişini araştırarak kötü amaçlı kullanmak için birisiyle ilgili

bilgi edinmek.’, *gününi gün etmek* ‘zamanın olanaklarından yararlanmaya, hiçbir şeyi dert edinmeyip günlerini hoş geçirmeye bakmak.’ (Aksoy, 1989, s. 749), *gece silahlı, gündüz külahlı, (Gündüz külahlı, gece silahlı)* ‘kimseye sezdirmeden kötü işler yapan, ama birtakım davranışlarıyla kendini iyi bir insan gibi gösteren kimse.’ (Aksoy, 1989, s. 711).

12. Uzam kültür kodları: (*altından Çapanoğlu çıkmak* ‘girişilen işte başa dert olacak bir durumla karşılaşmak: ‘Kısa kesmekten yanaydı ama paraları uzatsa altından bir çapanoğlu çıkar mıydı?’ -O. Kemal.’, *alaşağı etmek* ‘1) yetkilerini elinden alıp birini yerinden uzaklaştırmak, atmak, kovmak; 2) kapıp yere vurmak; 3) mec. kötölemek, değersiz göstermek: ‘Her on yılda bir, geçmişten bu yana süregelen edebiyatı alaşağı ediyoruz.’ -T. Uyar.’, *aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık* ‘iki karşıt ve aynı derecede sakıncalı durum karşısında karar verme zorluğunu anlatan bir söz.’, *başından aşağı kaynar sular dökülmek* ‘üzüntülü veya kötü bir olay karşısında birdenbire büyük bir sıkıntı duymak.’, *(bir işin) ilerisine gitmek* ‘bir işin sonuna kadar gitmek.’, *ileri geri konuşmak (söz etmek, laflar etmek)* ‘yersiz ve gönül kıracak biçimde konuşmak: ‘Şoför yolda ileri geri konuştu.’ -L. Tekin.’, *arka (geri) planda kalmak* ‘1) gözden düşmek; 2) önemini yitirmek, değersizleşmek.’, *çağın gerisinde kalmak* ‘gelişmelere ve yeni düşüncelere uyum sağlayamamak, ayak uyduramamak: ‘Ben yeniliklere yabancı, eski moda, çağın gerisinde kalmış, emekli bir istihbaratçıyım.’ -O. Aysu.’, *önünü ardını düşünmemek* ‘sözün, davranışın nereye varacağını, kime dokunacağını, nasıl bir sonuç doğuracağını düşünmemek’ (Aksoy, 1989, s. 794), *çizmeden yukarı çıkmak* ‘bilmediği işe yetkisi dışındaki konuya karışmak.’ (Aksoy, 1989, s. 625).

13. Renk kültür kodları: (*alı alına, moru moruna* ‘sağlıklı, kanlı canlı: ‘Şahsına bakarsan iri yarı, alı alına, moru moruna, dinç, ablak bir insan...’-R. N. Güntekin.’, *gözü kara çıkmak* ‘korkusuz olduğu anlaşılacak: ‘Gözü kara çıkmış, yaşamın bozuk para gibi harcanabileceğini kanıtlayan o üstün insanlar arasına katılmıştı.’ -S. İleri.’, *alnına kara sürmek* ‘bir kimsenin haksız yere kötü tanınmasına yol açmak.’, *aralarına kara kedi girmek* ‘iki dost birbirine güvenmek, iki dostun arasına soğukluk girmek.’, *ak sakaldan yok sakala gelmek* ‘çok yaşlanıp iyice kuvvetten düşmek.’, *sapsarı kesilmek (olmak)* ‘çok sararmak: ‘Heyecandan dudakları titriyordu ve benzi sapsarı kesilmişti.’ -Y. K. Karaosmanoğlu.’, *mosmor kesilmek (olmak)* ‘kötü duruma düşmek, bozulmak, mahcup olmak.’, *kıpkırmızı kesilmek (olmak)* ‘yüz herhangi bir nedenle çok kızarmak: ‘Kız

utancından kıpkırmızı kesilmiş.' -Ö. Seyfettin. 'Orhan'ın pembe esmer yüzü kıpkırmızı olmuştu.' -T. Buğra.', *karalar bağlamak (giymek)* 'Bir felaket dolayısıyla siyah örtü bağlanmak, siyah elbise giymek.' (Aksoy, 1989, s. 824), *yeşil ışık yakmak* 'sakıncalı olabilecek bir işin yapılmasına izin vermek ya da göz yummak.' (Aksoy, 1989, s. 1015).

14. Beden kültür kodları: (*arapsaçına dönmek* 'işler çok karışıp çözümlenmesi güç bir duruma gelmek.', (*bir işte*) *saç sakal ağartmak* 'o işte uzun zaman çalışmış, emek vermiş olmak.', *sineye çekmek* 'kötü bir davranış, söz veya olaya ister istemez katlanmak: 'Onlar hızla geçer veya düşer; musibeti sineye çekmek millete düşer.' -T. Halman.', *kalp (kalbini) kazanmak (fethetmek)* 'ince bir davranış veya güzel bir sözle birinin sevgisini kazanmak, ilgisini çekmek: 'Hele düzmece şehzadenin kadife pantolonuyla sivri güzel çehresi derhâl kadının kalbini kazandı.' -R. N. Güntekin.', *baş göz etmek* 'hik. evlendirmek: 'Oğullarının artık normal bir yaşam süreceğini sanan anne baba ona güzel de bir kız bularak baş göz etmişler.' -A. Ümit.', *başını koltuğunun altına almak* 'ölümü göze alarak bir işe girişmek.', (*bir şeye*) *kulak vermek* 'değer vermek, önemsemek: 'Usa ve gerçeğe uygun anlatışlara kulak verenin olmadığı görüldü.' -Halikarnas Balıkcısı.', *ağzı kulaklarına varmak* 'çok sevinmek: 'Çocuklarıma beni misal gösterdiğini, ağzım kulaklarıma vararak öteden beriden işitiyordum.' -R. N. Güntekin.', *baldırı çıplak* 'işsiz, sataşmaya bahane arayan serseri.' (Aksoy, 1989, s. 546), *sırtını dayamak (Birine)* 'güçlü birinin koruyuculuğuna güvenmek, ondan güç almak.' (Aksoy, 1989, s. 939).

15. Rakam kültür kodları: (*beş para etmez* 'hiçbir değeri yok, işe yaramaz' anlamında kullanılan bir söz: 'Doktorun oğlu imtihansız geçmek değil, ağzı ile kuş tutsa bile beş para etmez.' -A. H. Çelebi.', *kırkı çıkmak* 'doğumdan veya ölümden sonra kırk gün geçmek.', *adı çıkmış dokuza, inmez sekize* 'birinin bir kere adı çıktıktan sonra onun hakkındaki yaygın inanç artık kolay kolay düzelemez' anlamında kullanılan bir söz: 'Artık o yana bir daha gelme, adın çıktı dokuza, inmez sekize, demedim miydi?' -B. Günel.', *dokuz doğurmak* 'merakla, heyecanla, sabırsızlıkla beklemek: 'Sabahtan beri kamış kökünün içine sığınmış, yüreği ağzında, dokuz doğurarak şahinini bekleyiş...' -Y. Kemal.', (*birinin*) *etrafında dört dönmek (pervane olmak)* 'isteğini elde etmek için birinin yanından ayrılmayıp gönlünü etmeye çalışmak.', *beş parasız kalmak* 'harcayacak parası olmamak: 'Kış hâlâ çok zordu. Beş parasız kaldığı günler sürüp gidiyordu çünkü.' -A. Kutlu.', *yedi kat yerin dibine geçmek* '1) çok güçlü olarak yere

çakılmak; 2) fazlasıyla utanmak, mahcup olmak.’, *saat bir (iki, üç ...)* yönünde ‘saat başlarını söyleyerek hedefi yön açısından belirlemek için kullanılan bir söz.’, *iki paralık etmek (Birini)* ‘söz ve davranışlarıyla bir kimsenin itibarını, değerini düşürmek.’ (Aksoy, 1989, s. 792), *on parmağında on hüner (marifet)* ‘elinden her iş gelir, çok hünerli.’ (Aksoy, 1989, s. 894).

SONUÇ

Kültürdilbilim her ne kadar 20. yüzyılın sonralarına doğru ortaya çıksa da oldukça hızlı gelişim gösteren bir alan olmuştur. Bu alana, farklı bakış açıları getiren birçok yaklaşım oluşmuştur. Rus kültürdilbiliminin deyim incelemelerinde V. N. Teliya bir ekol kabul edilir. Teliya’nın deyim odaklı olarak oluşturduğu bu yaklaşım, deyimlerdeki kültür olgularının belirlenmesini ve incelenmesini hedefler.

Bu çalışma, Türkçe deyimlerin kültürdilbilimsel yaklaşımla tasnifi, incelenmesi ve yorumlanması için bir örnek teşkil etmek, kültürdilbilimsel yaklaşımlarla gelecekte *Türkçe Deyimler Sözlüğü*’nün oluşturulmasına hizmet etmek, deyimlere yansıyan kültürel olguların belirlenmesi ve incelenmesine zemin oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada on beş kategoride kültürel kod belirlenmiş ve her bir başlık on deyimle örneklendirilmiştir. Bu kültürel kodlar: *insan kültür kodları* (ana kuzusu, iç güveysinden hallice), *hayvan kültür kodları* (bit yeniği, devlet kuşu), *bitki kültür kodları* (dut yemiş bülbüle dönmek), *doğa kültür kodları* (şimşekleri üstüne çekmek, yıldızı parlamak), *ev-eşya kültür kodları* (ocağını söndürmek, perde arkası), *giyim-eşya kültür kodları* (ateşten gömlek, bulunmaz Hint kumaşı), *gıda (yiyecek/içecek) kültür kodları* (ayranı kabarmak, ipe un sermek), *yapı (mimari) kültür kodları* (kirişi kırmak), *manevi kültür kodları* (imana gelmek, nazar değmek), *dinî kültür kodları* (bayram etmek), *zaman kültür kodları* (gece gündüz dememek), *uzam kültür kodları* (altından Çapanoğlu çıkmak, yokuş aşağı), *renk kültür kodları* (alı al, moru mor olmak, gözü kara), *beden kültür kodları* (Arap saçı gibi olmak, sineye çekmek), *rakam kültür kodları* (beş para etmez, kırkı çıkmak) şeklindedir. Deyimlerde altı çizili sözcükler, kültür kodu olarak tespit edilen sözcüklerdir. Kültürel ve sembolik anlamlar kazanan bu sözcükler, Türk toplumunun zihin dünyasını, değerlerini ve dünya görüşünü yansıtmaktadır. Kültürel kodlarına göre sınıflandırılan deyimlerin kültürel anlamlarının çıkarılması ve yorumlanması bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Kalıplaşmış dil birimleri içerisinde değerlendirilen deyimler, dil için önemli birimlerdir. Bu doğrultuda, Türkçe deyimler de pek çok açıdan incelenmiş ve birçok

deyim sözlüğü hazırlanmıştır. Türkçe deyimler üzerine tematik olarak hazırlanmış olan bu çalışmaları içeren ve deyimleri bir kültür olgusu olarak da değerlendirebilecek nitelikteki çalışmaların yapılması zaruri görülmektedir. Ayrıca Türkçe deyimlerin kültürdilbilim ve kültürel kod odaklı incelemelerinin yapılması ve kültürdilbilimsel yaklaşımlarla Türkçe deyimbilim sözlüğünün hazırlanması da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1989). *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü I, Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: İnkılap Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1989b). *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü II, Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılap Yayınevi.
- Alimjanova, G. M. (2016). *Karşılaştırmalı Kültürdilbilim Dil-Kültür-İnsan*. (Çev.: Seyhan Uçar ve Şekip Atay), Ed.: O. Kozan ve C. Paşalıoğlu, Ankara: Gazi Kitabevi Yay.
- Gudkov, D. B. (2004). “Yedinitiy Kodov Kul'turı: Problema Semiotiki”. *Yazık, Soznaniye, Kommunikatsiya*, 26: 39-50.
- <https://tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.04.2023).
- Humboldt, W. von (1949): *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, Claassen&Roether, Darmstadt.
- Hyatt, J. and Simons, H. (1999). Cultural Codes – Who Holds the Key? The Concept and Conduct of Evaluation in Central and Eastern Europe. *SAGE Publications*. Vol 5(1): 23–41.
- Krasnih, V. V. (2002). *Etnopsikholingvistika i Lingvokul'turologiya*. Moskva: Gnozis.
- Maslova, V. A. (2004), *Kognitivnaya Lingvistika*. Minsk: Tetrasistems.
- Paşalıoğlu, C. (2016). Rusça ve Türkçe Deyimlerde “Baş” ve “Göz” Kavramları (Kültürdilbilimsel Çözümleme). *3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic*. 23-30 Ekim, Antalya.
- Renchin, B. (2020). Codes Of Culture in English, Russian And Mongolian Languages (On The Material Of Idioms With The “Fire”-Component). *Yazyk nauki i professional'naya kommunikatsiya*. 2 (3), 38-48.
- Saraç, H. (2019). Bir milletin kültürel belleğinin şifreleri: Kod kültürleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6), 157-169.
- Teliya, V. N. (1996). Russkaya Frazеologiya: Semantiçeskiy, Pragmatiçeskiy i Lingvokul'turologiçeskiy Aspekti. Moskva: Yazıki Russkoy Kul'turı.

Teliya, V. N. (2006). "Predisloviye". Bol'shoy Frazeologicheskiy Slovar' Russkogo Yazıka. Znaçeniye. Upotrebleniye. Kul'turologicheskiy Kommentarı / V.N. Teliya (ed.). A.P. KNİGA, 6-14.

EXTENDED ABSTRACT

The field of cultural linguistics, which examines the phenomena that arise because of the relationship between language and culture, is included in the field of study of many disciplines, especially linguistics. Idioms, which are one of the linguistic phenomena emerging because of the interaction of language and culture, are also within the subject of study of cultural linguistics. Idioms are generally defined as stereotyped language units that have moved away from their literal meaning. The school developed by Russian philologist V. N. Teliya in phraseology studies draws attention. Teliya considers idioms as the most important language units reflecting the national language view of societies and states that these language units should be carefully analysed and interpreted. In the emergence of these language units, besides the meanings of the language elements themselves, they also contain codes indicating the accumulation of societies, the world of emotions and thoughts, in short, the way they perceive the world. Since the culture of each society is different from each other, everything that exists in the non-linguistic world is perceived and valued in different ways. Depending on this situation, various meanings are attributed to anything unconsciously through the culture to which the individual belongs. These meanings are also called cultural codes. Cultural codes, which convey the language worldview of the society, manifest themselves in idioms, which are one of the important units of language. In this framework, it is also important to determine, analyse and interpret the cultural codes of Turkish idioms. For this, firstly, it is necessary to reveal what cultural codes are in Turkish idioms and to classify them.

The Turkish idioms analyzed in this study were selected from Ömer Asım Aksoy's *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-I* (Dictionary of Proverbs and Idioms I-II) and TDK's *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (Dictionary of Proverbs and Idioms) on the web and classified according to their cultural codes. Based on Teliya's definition and classification of cultural codes, cultural codes in Turkish idioms are listed under the following headings with examples: human cultural codes, animal cultural codes, plant cultural codes, nature cultural codes, home-furnishings cultural codes, clothing-furnishings cultural codes, food (food/drink) cultural codes, structural (architectural) cultural codes, spiritual cultural codes, religious cultural codes, time cultural codes, space cultural codes, color cultural codes, body cultural codes and numerical cultural codes.

In this framework, the language elements identified as *human culture code* in idioms are “iç güveysi, ana baba, damat, adam, baba, dünür, ana, çocuk, güven, yaşlı, yaş (inner stew, parents,

groom, man, father, father in-law, mother, child, trust, old, age); *animal culture code* “kedi, kuş, kurt, köpek, at, it, koyun, pire, aslan, bit”(cat, bird, wolf, dog, horse, dog, sheep, flea, lion, lice); *plant culture code* “dut, ağaç, çiçek, yaprak, meyve, gül, çayır, ot, armut, çiçek”(berry, tree, flower, leaf, fruit, rose, meadow, grass, pear, flower); *nature culture code* “şimşek, yıldız, bulut, yağmur, dolu, rüzgâr, fırtına, hava”(lightning, star, cloud, rain, hail, wind, storm, weather); *home-ware culture code* “perde, yorgan, yastık, pamuk ipliği, ip, halı, pencere, hasır, raf” (curtain, quilt, pillow, cotton yarn, rope, carpet, window, straw, shelf); *clothing-ware culture code* “gömlük, Hint kumaş, don, etek, şapka, ayakkabı, külah, astar”(shirt, Indian fabric, underwear, skirt, hat, shoes, cone, lining); *food culture code* “un, peynir, tuz biber, şeker, bal, tuz, yağ” (flour, cheese, salt, pepper, sugar, honey, salt, oil); *building (architectural) culture code* “kiriş, duvar, köşe, kapı, ahır, kapı, kuyu, taş, tahta”(beam, wall, corner, door, door, barn, gate, well, stone, wood); *spiritual culture code* “inanç, nazar, din, iman, mezhep, maneviyat, Tanrı”(belief, evil eye, religion, faith, belief, sect, spirituality, God); *religious culture code* “bayram, abdest, namaz, tövbe, besmele, kıyamet, günah, Arafat, Bektaş, Nuh Nebi”(bairam, ablution, prayer, repentance, besmele, apocalypse, sin, Arafat, Bektashi, Noah); *time culture code* “gece gündüz, akşam, gün, bugün, yarın, zaman, geçmiş, gece, gündüz”(day and night, evening, day, today, tomorrow, time, past, night, day); *space culture code* “alt, aşağı, yukarı, ileri, arka, geri, ön”(bottom, down, up, forward, back, back, front); *color culture code* “al, mor, kara, ak, sarı, kırmızı, yeşil” (vermilion, purple, black, white, yellow, red, green); *body culture code* “saç, sakal, kalp, baş, göz, koltuk, ağız, kulak, baldır, sırt”(hair, beard, heart, head, eye, armpit, mouth, ear, calf, back); *number culture code* “beş, kırk, dokuz, sekiz, dört, yedi, iki, on, bir” (five, forty, nine, eight, four, seven, two, ten, one).

In this study, an attempt has been made to classify Turkish idioms according to their cultural codes. The issue of which symbolic meanings the linguistic elements identified as cultural codes carry in Turkish culture and how these meanings should be interpreted is excluded from the scope of the study. With this classification attempt, it is aimed to contribute to the studies on Turkish phraseology and cultural linguistics.